Élet, álom, halál

Krúdy Gyuláról

Délceg Katalin emlékének ajánlom

Krúdy impozánsan termékeny és zseniálisan nyugtalan író volt. Szerelmi zűrzavarok krónikása. Érte érdemes magyarul olvasni. Szóhasználata zene füleinknek, lágyan ringat a szavak tengerén, miközben feltárul az emberi lélek mélysége, a „vonzások és választások" millió szála. A romantika megkésett álmodója, írásaiban kifejezésre jut a modern, impresszionisztikus és a realista ábrázolás, ami sajátos világlátású társadalom- és lélekábrázolással társul. Írásaiból árad a tavaszi mezők üde párája, az őszi avar ódon szaga, az *ópiumszagú* asszonyok lehelete, vendéglői borok gőze, cigarettafüstje, arcvizek, parfümök illata. A *Grand Hotel Szerelem* vendégeit mutatja be, ahol a kedvesség és az erőszakosság egymás rejtett alakjai. Megfogadta Nietzsche tanácsát: veszedelmesen élt.

A Krúdyak – a fáma szerint – délolasz származásúak. Mátyás idejében, Beatrice királyasszony kíséretében, szakácsként került Magyarországra az ősük. Sok történelmi kapcsolat lelhető még fel a Krúdyaknál. Mélyen élt benne 1948 szelleme, mert több családtagja is részt vett a szabadságharcban, és gyermekkorában beleivódtak a legendák.

Az író 1878-ban született Nyíregyházán törvénytelen gyermekként, mert az apja csak 1895-ben kapott engedélyt a családjától, hogy feleségül vehesse Csákányi Juliannát, cselédlányukat, amikor már tíz gyerekük volt. Köztük ő volt a legidősebb.

Jó eszű fiú, ötévesen iskolába jár, de nem túl sikeres az előrehaladásban, sokszor vált iskolát. Az irodalmon kívül kevés dolog érdekli. Közepes tanuló, de irodalmi lapot szerkeszt osztálytársaival, aztán megcélozza a környékbéli és a fővárosi lapokat. Ebben már sikerrel járt. 15 évesen a *Pesti Napló* riportsorozatot közöl tőle a tuzséri hipnózistragédiáról. A családi ház benne sem a leendő írót látta, nem támogatták ambícióit, ezért még az érettségi előtt elszökött otthonról Debrecenbe, de apja utánament és hazaparancsolta. Ám erőszakkal sem tudta eltéríteni fiát az elhatározásától, hogy az írásnak szentelje életét. Soha nem akart más lenni, mint író.

Érettségi után Nagyváradra ment, ott lett korrektor, riporter, és belevetette magát a város éjszakai életébe. Élete összeforrt az írással, ami már Nyíregyházán „megfertőzte", vonzotta a mesélőkedv, a történetek leírása, az ódonság illata. Indulásakor Jókai volt az ihlető mestere. A kritika azonban korai műveinek modorát Mikszáthéhoz hasonlította, és csak később ismerte el a különbözőségüket, és ismerte fel, hogy Krúdy autentikus hangon szólalt meg.

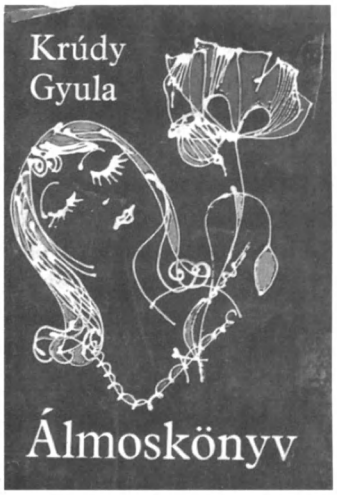
Csakhamar a csodált, vágyott városba, Pestre költözött. Minden rezdülését magába olvasztotta. Hihetetlen termékeny időszak következett életében, havonta 7-8 novellája jelent meg. Egyénileg gondolkodott, mint Tolsztoj vagy Nietzsche.

Húszévesen eljegyezte Satanellát, aki Bogdán Bella néven volt írónő. Megszületett Gyula nevű gyermekük, akit még két lány követett. Nem volt sikeres a házassága. Életmódja folytán nem volt alkalmas férjnek, apának. Szerette az éjszakai életet. Rengeteg történet keringett róla már életében is. Különc természet volt, hiába voltak gyermekei, ő inkább szállodákban lakott, és rossz hírű házakat látogatott. Kereste az élet örömeit, szívesen vadászott, gyakran éjszakázott, esténként nem látták otthon. Adyval is gyakran tivornyázott a *Három holló*ban. Mellesleg a kártyaasztalok és lóversenypályák is eltéphetetlen láncokkal rabul tartották. A „szerelem művésze" volt, és ez nagyobb rangot jelent békeidőben, mint a királyi tanácsosság.

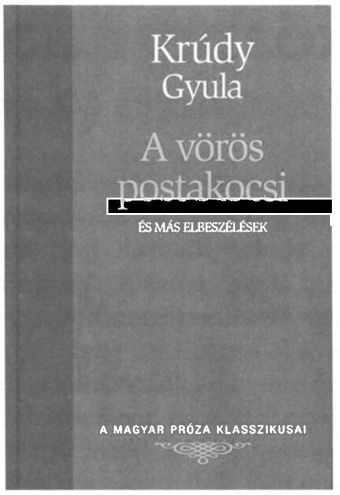
A kavargó *pesti vásár* és a vidéki udvarházak, tanyák leírója. Jól ismerte a pesti flaszter és az éjszaka alakjait és világát. Bizarr mesékbe szőtte a századvég szerelmi idilljeit anekdoták sorával. Az egyik legtöbb szereplőt, jellemet felsoroló és ábrázoló írónk. A dzsentrivilág bája jelenik meg műveiben, szalonokba, kiskocsmákba, bálokba, majálisokba vezette olvasóit. Visszavágyódott a biedermeier hangulatú Budapestre, ahonnan egy szép új világba is szállhatnánk. Krúdy irodalmunk egyik viszonyítási pontja, zsigereiben hordozta a szakmát.

Életét és nyugalmát felajánlotta a nőknek, akik ezt örömmel el is fogadták, cserébe megajándékozták kedvességükkel, szerelmükkel, életük kalandjaival. Kimondottan fess, kifejezetten szép férfi volt, nemes vonásokkal, szép bariton hanggal, és mellette mindig elegáns volt. A legnagyobb adósságai idején is adott magára. A nők szeme rögtön megakadt rajta. Szellemes társalkodó hírében állt. Bálok lovagja, éjszakák császára, párbajok vakmerő hőse volt, és ki hinné, nem tékozló élete, szenvedélybetegsége, hanem szervi szívbaja okozta végül is halálát, ezért élt csak 55 évet.

Hiába volt szertelen természetű, a könnyed időtöltést kedvelő, mégis többet dolgozott, mint az úgynevezett *rendbeszedettek,* a szigorú napirend szerint élők, akiket az üzlet vagy a hivatal

tartott láncon. Napi 16 oldalt írt, ebben nem gátolták zaklatott nappalai és éjszakái, lidérces útjai. Krúdy élete is bizonyítja, hogy valójában hercegeknek való az írói foglalkozás, mert nem lehet az írásból megélni, családot eltartani. Ifjúkora kedves olvasmánya az arab irodalomból való. Az Ezeregyéjszaka hajósa, Szindbád, Krúdy mesebeli alteregója, aki vitorlájára festett piros szívvel bolyongott a világtájak között, a sorsra és a véletlenre bízva élete hajóját. Nem volt olyan nap, hogy ne gondolt volna rá három-négy nő, mint élete csillagára.

Nem tartozott egyetlen politikai vagy szellemi irányzathoz sem, mégis az 1919-es tanácskommün után támadták, pedig nem volt alakítója az eseményeknek, pusztán riportokat írt. Magánélete is fordulatot vett ekkor. Elvált feleségétől, és elvette Várady Zsuzsát. Anyagi helyzete tragikussá vált. Írásait nem adták ki, a család pénzkereső tervei is dugába dőltek.

Műveiben kisemberek, álnagyságok, szerelmi kalandok, vidéki és városi kincskeresések, buja életvágy, vallomások sora lakozik, miközben a hősök céltalanul kóborolnak vagy a rejtelmes köznapokban keresik magukat. Sehol nem torlódik egymásra annyi drámai esemény, halál, kártyaveszteség, csalódás, anyagi csőd, mint a Krúdy által megálmodott történetekben. Senkinél nem néznek olyan kedvesen, megértően vagy gyűlölködve egymásra a szerelmesek, nem búcsúznak olyan fájdalmasan, mint nála, nem szitálnak a percek olyan sejtelmesen, mint az ő leírásában. Eldobott, elvesztett, ellopott hímzett női keszkenők, zsebkendők hevernek történetei kapualjaiban, sikátoraiban, fiókok, ládák mélyén titkos levelekkel.

Szeszélyes volt, bölcs és bohókás, képzelgő és józan, de legfőképpen kiábrándult. Csalódott korában, annak szellemiségében, társadalomszervezésében, közszellemében, gondolkodásában. Krúdy lerántja a Monarchia álarcait, cirádáit, bírálja a magyar történelem tévútjait, hazug évtizedeit.

A kicsi és a nagy dolgok egyszerre érdekelték. Nála a nőknek titkaik és hazugságaik is vannak. Nemcsak érzelmi botlásuk a jellemző, hanem romlottságuk is. Úgy tartotta, hogy a bűnös lélekben is él a tisztaság iránti vágy. Írásaiban egy szellemi szeánszon ülünk, ahol előtűnik a szerelem és megtelepszik a szívünkben, és közelségétől elepedünk. Nagyvárosi álmatlanok, blazírt, meghasonlott lelkek és örök egykedvűek az utcai zajt hallgatják, nézik a kisasszonyok lábnyomát a Városligetben vagy a Fácánosban.

Rezeda Kázmérról írt kisregényében öregkori kalandok jönnek elő. Nem sóhajt senki olyan mélyet, szívből jövőt, mint Rezeda Kázmér. *A tőrmester* című története újra az Aranykéz utcai napok világát, furcsa szerelmi légyottjait eleveníti fel. Az *Őszi versenyek* egy kiöregedett, elcsapott zsoké egyetlen napját mutatja be, benne egy megrázó kalanddal, szerelemmel, csalódással, női hűtlenséggel, szenvedélyes öleléssel.

Lebilincselő stílusban írt kedves arcú korhelyekről, jólelkű, nemes szívű nőkről, duzzadt bociszájú lányokról, magukban mosolygó sörivókról, felsült hősszerelmesekről, kalandorokról, akik szolgálják a múlt időt, kísértő őseinket. Nem a jegyzetei, hanem az emlékezete vezette írás közben. Mesélőkedv, leleményesség, finom irónia jellemezte. Nála az emlékek vércseppek, és az álmok drága szélhámosok.

Szagokról, színekről, hangokról írt. Az álomképek ködlovagja volt. Naiv hév vezérelte érzésvilágát. Zeneiséggel teremtette meg művei atmoszféráját. Jól ismerte az asszonyi praktikákat, a hódító gesztusokat és a gyötrő érzéseket. A széttört életek iránti mély megértés jellemezte. Züllött széplelkek sötét szenvedélyű életélvezését boncolgatta. Szövegeinek képi menete egy kis elképzelésből, egy kis álomból és tapasztalatból áll. Keresztelők, lakodalmak, torok „gyönyörű hármassága" közé fonta elegáns könnyedséggel történeteit. Az élet sorskérdései adták poétikai indítékait.

Hosszú oldalakon volt képes írni az evésről és ivásról. Egy konyhai séfet megszégyenítő módon volt szakértője az ételeknek és a szakácsművészetnek. A sör nála *ser*, tudja, hogy amelyik *vendéglős ád magára,* az tart újhagymát. Finom ízléssel tudta megválogatni, hogy milyen ételhez milyen fűszerezés és ital illik, és ezekről oldalakon keresztül tudott ínycsiklandón elmélkedni. Körítésül vendéglők hangulatát, asszonyságok, gavallérok sugdolózásait, pincérek, cselédlányok, zenészek csendes megjegyzéseit tette, vagy uraságok vad mulatozását írta.

A húszas évektől lappangó betegségei is úrrá lettek szervezetén. Kórházba került. Hiába kapott Baumgartner-díjat, nem segített anyagi helyzetén, vészesen eladósodott, mellette gyógyíthatatlan beteg is volt. Sokat szenvedett. Anyagilag ellehetetlenült, lakbérhátralékát sem tudta fizetni, kilakoltatási végzést kapott. 1933. május 12-én halt meg, de a virtus élete végéig élt benne, még idősebb korában is párbajok hőse volt, akkori kardvágását sokáig emlegették.

A nők lelke érdekelte a leginkább. Nála a szerelem a gomb, amelyhez a kabátot varrja, puha szövésű történetekkel, rejtett zsebekkel, titkokkal.

Krúdy valójában költő, olyan egyszerű és őszinte, és mert köznapi is lenni. Szerb Antal írta róla, hogy „pénzt akart keresni, de remekművet írt". Ábrándozott egész hevével. Úgy vélte, sohasem tudhatja meg egy férfi, melyik nőnél találja meg a szerencséjét. Az élet neki is adósa maradt pénzzel és évekkel is. Joggal hihetjük, hogy Szindbád hőséhez, a kalandos művészegyénhez hasonlóan halála után ő is fagyöngy lett.

Novak Imre